

INLEIDING TOT DE VERWONDERING

Cornelis Verhoeven

The logo for DAMON, featuring a stylized graphic of three vertical bars of increasing height to the left of the word "DAMON" in a bold, sans-serif font.

DAMON

Cornelis Verhoeven
Inleiding tot de verwondering

Isbn 978 94 6036 050 3
Nur 730
Trefw.: filosofie

Dit is een uitgave van Uitgeverij DAMON bv
Oorspronkelijk bij AMBO verschenen in 1967
Copyright © 1999 Uitgeverij DAMON
Tweede druk 2003
Derde druk 2012

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvuldigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, druk, of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16B Auteurswet 1912 juncto het Besluit van 20 juni 1974, St.b. 351, zoals gewijzigd bij het Besluit van 23 augustus 1985, St.b. 471 en artikel 17 Auteurswet 1912, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Stichting Reprorecht (Postbus 882, 1180 AW Amstelveen). Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16 Auteurswet 1912) dient men zich tot de uitgever te wenden.

Eerder verschenen onder isbn 90 5573 020 3

Realisatie: Uitgeverij DAMON bv

INHOUD

I. <i>Verwondering en kennis</i>	9
1. Inleiden	9
2. Algemene ontwikkeling	13
3. Specialisme	17
II. <i>Verwondering en wijsbegeerte</i>	22
1. Verwondering en openheid	22
2. Verwondering als beginsel	25
3. Fysiognomie van de verwondering	30
4. Verwondering en fascinatie	32
III. <i>De verbijstering</i>	37
1. Middagduivel en siësta	37
2. Het panische moment	43
3. De provocatie van Sokrates	48
IV. <i>Uitgestelde identiteit</i>	52
1. Identiteit	52
2. Zijn en denken	56
3. Het ding	61
4. Historisme	64
5. Plato's ideeënleer	65
V. <i>Verwondering en vervreemding</i>	69
1. Vervreemding	69
2. De inspiratie van het dualisme	72
3. Het systeem als spel en poging	75
4. Woord en term	77

VI. <i>De menselijke maat</i>	81
1. De maat van een probleem	81
2. Vergankelijkheid als maat	84
3. De maat van een zekerheid	86
4. De verwondering als maat	87
5. De maat van een waarheid	89
6. De waarachtigheid als maat	91
7. Het ik als maat	94
8. Tirannie van de middelmaat	96
VII. <i>Wonen in het uitstel</i>	100
1. Interesse	100
2. Wonen tussen twee paradijzen	103
3. Ethiek en wijsheid	111
4. Behoeftte en uitstel	115
VIII <i>Verwondering en begronding</i>	120
1. Het cogito van de roos	120
2. Causaliteit en contemplatie	126
3. Occasionalisme en wonder	128
IX. <i>Verwondering en verrassing</i>	132
1. Het geschenk	132
2. Dank en lof	136
3. Aanvaarding en feest	139

X. <i>Het uitstel verduren</i>	146
1. Haast	146
2. Het heilige ritardando	148
3. Mijmeren en toeslaan	155
XI. <i>Filosofie van het enthousiasme</i>	164
Inleiding	164
A. Enthousiasmos	165
1. Een tekst van Plato	165
2. Het pathische karakter van enthousiasmos	168
3. 'Entheos'	170
4. Parallelliteit	172
B. Enthousiasme	176
1. Een tekst van Hegel	176
2. Nuchterheid, zakelijkheid, objectiviteit	177
3. Ethische overwegingen	180
4. Ascese en techniek van het enthousiasme	184
Besluit	187

I. VERWONDERING EN KENNIS

1. Inleiden

In een boek met als titel 'Inleiding tot de wijsbegeerte' zou een paragraaf met de volgende inhoud kunnen worden aangetroffen. 'Volgens Plato is de verwondering het begin van de filosofie. Verwondering over de veranderlijkheid van de dingen bracht hem ertoe het bestaan van eeuwige, onvergankelijke en transcendente ideeën aan te nemen. Deze ideeën begronden het zijn en het kennen van de dingen op aarde. Als de mens naar de dingen kijkt, wordt in hem de herinnering wakker aan de ideeën, die de ziel voor haar vereniging met het lichaam heeft aanschouwd'. Zo'n zin zou ook in een beknopte geschiedenis van de wijsbegeerte gelezen kunnen worden. De verwondering neemt een essentiële plaats in de wijsbegeerte in, niet alleen als begin, maar ook als beginsel en fundament, waarop alles rust. Dat is een standpunt over filosofie en verwondering, het standpunt van Plato. Wie onthoudt wat hier wordt gezegd, weet iets van Plato en van de filosofie. Zijn algemene ontwikkeling is weer een stukje groter geworden. En omdat het juist is wat hier over Plato is gezegd, kan ook niet worden beweerd dat een aldus uitgebreide algemene ontwikkeling geen waarde heeft als kennis; iets onthouden wat niet onjuist is, is een vorm van kennen.

De vraag is of iemand die zo'n uitspraak over Plato onthoudt, ook is ingeleid in de filosofie. De vraag kan worden uitgebreid tot meer van dit soort uitspraken, tot de som van alle uitspraken van alle filosofen van alle tijden, tot een exacte kennis van alle wijsgerige termen in al hun betekenissen. Zelfs wie in die zin alles weet van de filosofie, is daardoor zelfs nog niet ingeleid in de filosofie, laat staan dat hij erin thuis zou zijn. Hij is ingeleid en thuis in datgene wat de filosofie heeft achtergelaten en wat we in het gunstigste geval een institutioneel kader zouden kunnen noemen, maar wat, ook sintels of afval zou kunnen heten. Wijsbegeerte is geen weten omtrent deze sintels. Inleiden in de wijsbegeerte is niet het aanreiken van alvast een paar van die sintels en het gereed houden van een hele berg voor meer gevorderden. Wijsbegeerte is geen weten; als begeerte is het eerder een pathos, een toestand, dan een weten. Plato geeft aan dat pathos een naam: verwondering. Als wijsbegeerte uit verwondering voortkomt, komt zij daar helemaal en in elke onderdeel uit voort. Elke wijsgerige term die nog geen sintel is geworden, vertolkt het pathos uit de verwondering. Elke wijsgerige stap vooruit

moet een stap terug zijn in de richting van dit pathos; elke weg naar een gevestigd weten moet worden teruggebogen naar dat nulpunt. Als filosofie de verwondering als beginsel heeft, komt zij die nooit te boven. Ik zeg 'als' omdat ik nu van de veronderstelling uitga dat het zo is; er is ook een ander standpunt denkbaar vanuit de verwondering als beginsel; de filosofie zou ook kunnen worden beschreven als een voortdurende overwinning op en uitweg uit het pathos van de verwondering. De verwondering is geen eenzinnig gegeven, waarmee in rechte lijn kan worden gedacht. Als dus filosofie de verwondering als beginsel heeft, blijft zij als begeerte hardnekkig in de buurt van wat die begeerte opwekt. Zij kan alleen door haar eigen honger worden verzadigd; zij leeft niet van het bezit en de verovering, maar van het eindeloze uitzicht en zij cultiveert de eindeloosheid van dat uitzicht.

Inleiden tot de wijsbegeerte is niet een stuk weg tonen en dan met een breed gebaar aanwijzen hoe die weg verder gaat. Het is blijven staan waar die weg als poging begint en waar alle andere wegen beginnen; het is de wijsbegeerte beoefenen op de plaats waar zij begint en waar zij eindigt. De hele wijsbegeerte en haar geschiedenis ligt in een grote kring rondom de rulle leegte van de verwondering, ook wanneer die verwondering alleen maar als een startpunt wordt opgevat. Wat vandaar uit niet te benaderen is, is geen filosofie. Wat niet daarheen terug te roepen is, kan iets heel belangrijks zijn, maar het is geen filosofie. En alwat vanaf dat punt kan worden bereikt, is filosofie en heeft onderling verband. Ieder wijsgerig thema staat via dit centrale punt met elke ander thema in betrekking. De keuze van het thema is dus in de filosofie van weinig betekenis. Wat niet vanuit de verwondering over alles gaat, gaat, filosofisch gesproken, nergens over. Een inleiding kan evengoed beginnen bij het cogito van Descartes als bij de ideeën van Plato. Alleen hebben die ideeën, historisch gezien, oudere rechten. Hiermee is eigenlijk alles al gezegd. Filosofie is een radicaliseren van de verwondering naar alle kanten. Zij is de hardnekkige langzaamheid waarmee dit radicaliseren wordt volgehouden, en daarom zijn er veel woorden en herhalingen van die woorden nodig. Want zij moet telkens opnieuw beginnen, om totaal te kunnen worden.

Inleiden in de wijsbegeerte is inleiden in de verwondering, die de wijsbegeerte beweegt. Zonder die beweging is de wijsbegeerte alleen een instituut waarmee we vanaf de buitenkant als nieuwsgierige toeristen kennismaken of waarvan we meer van binnen uit kantoorklerken kunnen worden. Inleiden in de wijsbegeerte is niet het overdragen van kennis waardoor iemand wijsgeer wordt. Want wijsbegeerte is niet de vrucht van het bezit van een bepaalde kennis. Zij is niet op kennis gebaseerd en heeft geen kennis tot doel. Eerder is zij een hardnekkige onwetendheid, zoals bij Sokrates, de kunst om